
IACOV STAMATI, VREDNIC IERARH ȘI MARE FILANTROP**Andrei CREȚU*****Iacov Stamati, worthy hierarch and great philanthropist****Abstract**

Among the undisputed hierarchies of the Romanian Orthodox Church, Iacov Stamati has a place of honor. Born in Transylvania in 1749, he was raised and educated by the great clergymen of the Neamț Monastery, where he was invested as a monk, and he started to wear the monastic robe.

Demonstrating high moral and spiritual qualities, he went through all the hierarchical steps, becoming elected bishop of Huși - where he pastored for ten years - and then he became metropolitan of Moldavia between 1792-1803. Although he shepherded in tumultuous times, marked by wars and great shortages, with frequent changes of lords, he managed to face the countless challenges.

Through his activity in the service of the Church, Iacov Stamati proved to be a hierarch concerned with the cultural upliftment of the people, a good defender of the oppressed, a skilled steward and pious founder of holy places.

Cuvinte cheie: *priet, episcop, biserică, credincioși, război, palat episcopal, școală, cărți, activitate tipografică.*

Keywords: *priest, bishop, church, believers, war, the episcopal palace, school, books, printing activity.*

Înființată la sfârșitul secolului al XIV-lea (1381-1386) și recunoscută de Patriarhia de Constantinopol la 1401, Mitropolia Moldovei a fost păstorită de-a lungul timpului de ierarhi de mare valoare, înzestrați cu aptitudini deosebite și cu alese însușiri intelectuale și morale. Ca să amintim doar câțiva din cei mulți care s-au remarcat, vom pomeni pe Dosoftei care s-a distins ca mare cunoscător al Sfintei Scripturi și poet care a înveșmântat *Psaltirea* în haina poeziei; Varlaam, care vorbește pe înțelesul tuturor în *Cazania sau Cartea românească de învățătură*, considerată de Iorga drept cea mai populară operă a epocii noastre vechi; Veniamin Costache, mare cărturar și talmăcitor de cărți; Iosif Năniescu, cunoscut pentru blândețea și înțelepciunea sa, membru de onoare al Academiei Române. Recunoscând și evlavia vieții lor, Biserica i-a canonizat pe Dosoftei, pe Varlaam și pe Iosif, alături de mulți alți sacerdoți ai altarelor care și-au făcut din slujirea lui Dumnezeu și a semenilor un ideal de viață.

În pleiada marilor personalități ecleziastice din Moldova se evidențiază și Iacov Stamati, destoinic păstor de suflete, ilustru cărturar și un mare filantrop.

* Preot, Parohia Sauca, comuna Laza, județul Vaslui.

*

Familia Stamati a fost în atenția mai multor cercetători care au încercat să facă lumină în privința originii, evoluției și înrudirilor cu alte familii. Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, prin Andreas Wolf, biograful lui Iacov Stamati, apare în limba germană prima lucrare care tratează viața și activitatea marelui ierarh¹. Mai târziu, prin Melchisedec Ștefănescu, Gheorghe Bezviconi, Eufrosina Dvoicenco, Arthur Gorovei, Alexandru Ciurea, Stamatieștii au constituit un punct important al cercetării istorice. De asemenea, problema a fost studiată și de alți istorici, precum Nicolae Iorga, Constantin N. Tomescu, Mircea Păcurariu, Scarlat Porcescu.

Prima legendă referitoare la originea familiei Stamati vorbește de un antecesor plecat din Spania, din provincia Extremadura și venit în Transilvania. Acesta a fost cunoscut sub numele de Strămătura, o poreclă a tatălui lui Iacov Stamati, Alexandru Stamati². O altă legendă vorbește despre legătura familiei Stamati și conții de St. Amatti din Florența³. Clar este faptul că aceste încercări nu fac altceva decât să lege familia Stamati de familii străine și în același timp de origini nobile, încercări lipsite de o susținere documentară certă.

În Muzeul Național din Budapesta există un pahar de argint cu inscripția „Stamati vistiernic” care datează din secolul al XVI-lea. Aceasta demonstrează că înaintașii familiei au fost în slujba regalității maghiare. Primul cunoscut din familia Stamati s-ar fi numit Timoteus. Fiul acestuia, Alexandru, s-a înstrăinat de familia sa nobilă, căsătorindu-se cu o țărăncă și trecând de la catolicism la ortodoxism, motiv pentru care ar fi primit porecla de Strămătură⁴.

Dacă unii cercetători arată că originea mitropolitului Iacov Stamati ar fi o familie de „țărani foarte săraci și neînsemnați”, afirmație susținută de Wolf și preluată de Melchisedec Ștefănescu⁵, Scarlat Porcescu vorbește de o „familie mai deosebită”⁶, iar Mircea Păcurariu consideră că obârșia ierarhului ar fi fost dintr-o „familie de preoți”⁷.

Iacov Stamati - prima perioadă a vieții

Iacov Stamati s-a născut la 24 iunie 1749⁸, în satul Gledin din părțile Bistriței. Referitor la anul nașterii au existat controverse datorate unei erori făcute de Andreas

¹ Andreas Wolf, *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, Sibiu (1805), 2 vol.

² Arthur Gorovei, *Familia Stamati din Fălticeni*, în revista „Din trecutul nostrum”, an IV, nr. 31 - 34, aprilie - iulie, Chișinău, 1936, p. 91.

³ Gheorghe Bezviconi, *Costache Stamati, Familia și contemporanii săi*, Iași, 1942, p. 5; vezi și E. Dvoicenco, *Viața și opera lui C. Stamate. Contribuțiuni după izvoare inedite*, Cartea Românească, București, 1933, p. 8.

⁴ Alexandru I. Ciurea, *Figuri de ierarhi moldoveni: Iacov Stamati (1749 - 1803)*, Atelierele Grafice „Alexandru A. Țerek”, Iași, 1946, p. 34.

⁵ Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, Tipografia „C. A. Rosetti”, București, 1869, p. 342.

⁶ Scarlat Porcescu, *Episcopia Hușilor, Pagini de istorie*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, Roman, 1990, p. 76.

⁷ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 461.

⁸ Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 27.

Wolf, care afirma că „*prietenul său*” s-a născut la 1748⁹. Aceeași dată a fost susținută și de Melchisedec Ștefănescu¹⁰ și de Gheorghe Bezviconi¹¹ și, un timp, chiar de Nicolae Iorga. Pentru a demonstra că Iacov s-a născut pe 24 iunie 1749 Alexandru Ciurea a adus ca dovadă însemnările de pe tablourile din 1797 precum și indicațiile biografice ale mitropolitului care menționa aceeași dată¹². Anul nașterii apare și pe lespedea sepulcrală care se păstrează în pridvorul vechii catedrale mitropolitane din Iași¹³. Referitor la ziua nașterii, de sărbătoarea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, a mai existat și ipoteza că numele lui de mirean era Ion sau Ioan, după numele sfântului din ziua respectivă¹⁴.

Iacov a venit în Moldova la o vârstă fragedă, la 11 ani, stabilindu-se la Schitul Pocrov. Venirea sa la Pocrov este pusă în legătură cu ctitorul schitului, episcopul Pahomie al Romanului, căruia Iacov îi era nepot. Aici a învățat să scrie și să citească, precum și rânduielile slujbelor de la un călugăr, un anume Lazăr, care se presupune că i-ar fi fost unchi¹⁵. A trecut apoi la Mănăstirea Neamț, fiind ucenic al starețului Ioasaf.

În privința pregătirii sale intelectuale părerile cercetătorilor sunt împărțite: în timp ce Kogălniceanu susținea că Iacov ar fi învățat la Neamț limbile slavonă, greacă și franceză¹⁶, Melchisedec susținea că urcarea treptelor din ierarhia ecleziastică și renumele de vrednic păstor se puteau face „*cu puțină carte românească, cu educația religioasă românească, cu bunul simț românesc, cu talentele sale naturale, cu virtuțile sale evanghelice și prin capacitatea sa administrativă*”¹⁷. Chiar dacă Melchisedec se arată sceptic în privința cunoștințelor lui Iacov, se pare totuși că ierarhul cunoștea bine limba slavonă, lucru atestat de faptul că unele vechi documente slavonești, traduse de tălmăcitorul mitropoliei, le controla „*din cuvânt în cuvânt*” pentru a vedea dacă au fost corect redată¹⁸.

Pe 3 aprilie 1764, cu puțin timp înainte de a împlini 15 ani, „*flăcăul de peste munți*”, cum îl numește Iorga, îmbracă haina monahală¹⁹, depunând cele trei voturi: ascultarea duhovnicească, castitatea sufletească și trupească și sărăcia de bună voie. În câțiva ani de activitate, într-o comunitate de aproximativ 500 de monahi, Iacov s-a făcut remarcat prin aptitudinile sale gospodărești, fiind ales econom al mănăstirii²⁰.

Apreciat de mitropolitul Gavriil Callimache pentru hărnicia și devotamentul său, în 1774 a fost chemat la Iași, ridicat la rangul de protosinghel și pus în funcția de dchiu, adică administrator al averii mitropoliei. În această calitate, Iacov a activat timp de 8 ani, „*depunând multă sârguință, iubire de ordine și credință*”²¹.

⁹ *Ibidem*, p. 26.

¹⁰ Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, p. 342.

¹¹ Gheorghe Bezviconi, *Boierii Stamati*, în revista „Din trecutul nostrum”, an III, nr. 15 - 16, decembrie 1934 - ianuarie 1935, Chișinău, 1935, p. 8.

¹² Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 28.

¹³ Scarlat Porcescu, *Catedrala mitropolitană din Iași*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1977, p. 35.

¹⁴ Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 30.

¹⁵ *Ibidem*, p. 53.

¹⁶ *Ibidem*, p. 54.

¹⁷ Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, p. 343.

¹⁸ Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 55.

¹⁹ *Ibidem*, p. 57.

²⁰ *Ibidem*, p. 58.

²¹ *Ibidem*, p. 60.

Episcop al Hușilor

La 1 octombrie 1782 trecea la cele veșnice episcopul Inochentie al Hușilor, după o lungă perioadă - mai bine de 30 de ani - de păstorire. Pentru postul vacant au fost desemnați trei candidați: Iacov, duchiul mitropoliei, Macarie, starețul mănăstirii Slatina și Iorest, duchiul episcopiei Hușilor. Alegerea s-a făcut la 9 decembrie 1782, fiind rânduit „*cinstitul între ieromonahi chir Iacov, duchiul mitropoliei, vrednic la toată știința și plecat spre viață călugărească, cuvios, smerit, împodobit cu blândețe și cu alte fapte bune, temător de Dumnezeu*”²². A doua zi a avut loc slujba de hirotonie oficiată în catedrala Sf. Gheorghe din Iași, la care au participat Matei episcop grec din Mira Liciei, Leon, episcop al Romanului, Amfilohie episcop al Hotinului și mitropolitul Gavriil Callimachi. Instalarea efectivă în scaunul episcopal de la Huși a avut loc pe 18 decembrie²³.

La venirea sa pe scaunul vlădicesc de la Huși, Iacov avea să constate că întreaga reședință episcopală se găsea într-o adevărată ruină, „*prădată până la scândură și spoliată*” de domnitorul fanariot Alexandru Mavrocordat Deli-bei care „*a luat toți banii rămași de la bătrânul episcop Inochentie, o parte din averea mișcătoare și nemișcătoare precum și economiile și lucrurile de valoare aduse de credincioși spre păstrare la episcopie. Prin acest jaf episcopia a rămas datoare cu 75 pungi, sumă ce a trebuit să o plătească urmașul*”²⁴. Indignat de fapta reprobabilă a domnitorului, Iacov a dispus să se întocmească un pomelnic al ctitorilor și binefăcătorilor în care să fie consemnat și furtul săvârșit.

Înzestrat cu spirit gospodăresc, noul ierarh a reușit în câțiva ani să refacă starea materială a episcopiei. În primul an de activitate a dispus să se toarne un clopot de dimensiuni impresionante, numit „clopotul cel mare sau Pavel, după numele clopotarului”. Pe acest clopot există o inscripție: „*Acest clopot sfânt s-au turnat și s-au făcut cu cheltuiala Prea Sfinției Sale Părintelui Episcop Sfintei Episcopii Hușului, Kyrio Kir Iacov, în zilele preainălțatului Domn Ioan Alexandru Constantin Mavrocordat Voevod, leat 1782, când și Prea Sfinția Sa au stătut întâi Episcop al acestei Sfinte Episcopii. Întru cinstea Sfinților Apostoli a căror este hramul Petru și Pavel. Pavel clopotarul*”²⁵.

Una din realizările notabile ale episcopului Iacov Stamati la Huși a fost ridicarea palatului episcopal. Clădirea realizată după planurile duchiului Iorest Danu a fost construită din piatră pe temeliiile palatului domnesc din timpul lui Ștefan cel Mare. Alături de palat au fost clădite diferite atenanse și acareturi de utilitate gospodărească. Biserica episcopală a fost înzestrată cu veșminte, icoane și vase liturgice, a fost refăcută catapeteasma (care a rămas până în 1849 când s-a înlocuit cu alta nouă, cea realizată în timpul lui Iacov fiind oferită bisericii Sfinții Arhangheli din Huși)²⁶.

²² *Ibidem*, p. 62.

²³ Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, p. 345.

²⁴ Ioachim Episcopul Hușilor, *Episcopia Hușilor și ierarhii ei, 1598 - 1949*, în „Cronica Episcopiei Hușilor”, vol. I, Huși, 1995, p. 276, vezi și Scarlat Porcescu, *Episcopia Hușilor, Pagini de istorie*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, Roman, 1990, p. 77.

²⁵ Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 68, vezi și Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, p. 348; Dionisie Udișteanu, *Episcopia Hușilor, Inscipții și însemnări*, în vol. *Ogor înțelenit*, Colecție recuperată și îngrijită de Mircea Motrici, Editura Mușatinii, Suceava, 2005, p. 361.

²⁶ Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, p. 351.

O achiziție importantă pentru episcopie a fost cumpărarea unei părți (o mână) din moaștele Sfintei Chiriachi, pomenită de Biserică pe 7 iulie, de la arhimandritul Ghenadie din Athos prin mijlocirea lui Meletie Ghica²⁷.

Pentru refacerea patrimoniului material al episcopiei, în vederea dobândirii resurselor necesare pentru efectuarea lucrărilor de reparație, pentru achiziționarea de bunuri și pentru buna desfășurare a vieții bisericești, Iacov a intervenit pentru respectarea drepturilor eparhiale în târgul Huși, a dobândit de la domnitor pentru episcopie venitul mortasipiei, a primit donații de moșii, s-a judecat pentru încălcări săvârșite de megieși, s-au ales prin hotărnicie părțile de moșie ale episcopiei²⁸.

De asemenea, vlădica Iacov a avut în vedere și viața moral religioasă a credincioșilor și a slujitorilor din eparhie. Elocvent în acest sens este un document din 13 august 1785, o gramată adresată preoților, structurată în șapte „ponturi” prin care le dă îndrumări și sfaturi practice: purtarea exemplară a preotului în familiile la care e poftit, îngrijirea și înfrumusețarea bisericilor în exterior și în interior, preotul să nu săvârșească fapte necuviincioase, sancțiunea prevăzută pentru fapte reprobabile fiind destituirea, dacă poporâanii nu ascultă îndrumările păstorului lor să li se închidă biserica, dacă un preot dintr-un sat „boieresc” comite o greșeală, el nu trebuie necinstit de boier ca pe un supus al său ci deferit episcopiei, taina nunții să se officieze cu respectarea canoanelor și așezămintelor bisericești, protopopii să cerceteze viața și petrecerea preoților, starea bisericilor și a enoriașilor²⁹.

Un alt document din 1792, o carte pastorală, arată grija episcopului Iacov pentru slujitori: „preotul să fie blând, smerit, cucernic, curat la viață, înțelept învățator și povăzător poporânilor săi spre cele bune și de folos”, să nu fie biruiți de lăcomie și să nu săvârșească fapte urâte; preoții care nu îngrijesc bisericile „să fie opriți de la toată slujba și vrednicia preotească”; protopopii vor pecetlui bisericile neîngrijite iar preoții acestora vor merge în alte părți; slujitorii de la bisericile boierești să nu fie disprețuiți și umiliți de boieri „câci partea politicească nu are voie nici vreo putere a necinsti pe preot, fiind el vas ales al sfintei biserici”³⁰.

Din vasta activitate pastorală și administrativă a ierarhului de la Huși se remarcă și un aspect cu valoare culturală deosebită: este vorba de traducerea din slavonește în românește a lucrării „*Cer nou făcut cu stele noi, cu minunile ei*”, aparținând rectorului și egumenului Frăției din Kiev, Ioanichie Goleatovschi. Lucrarea apăruse tipărită la Liov în 1665 și avea drept scop răspândirea în Biserică a minunilor săvârșite de Maica Domnului. Pentru realizarea acestui deziderat episcopul Iacov a apelat la sprijinul nepotului său de frate, Toma Stamati, pe care îl chemase din Ardeal și la ieromonahul Teofan. Manuscrisul românesc al traducerii are la sfârșit o însemnare lămuritoare: „*acum prin osârdia și porunca Preasfinției sale Kir Iacov, episcop Hușului s-au tălmăcit din limba slavonească pre limba moldovenească și tălmăcitoriu am fost eu Toma Stamati, nepot Preosfinției sale și cu sfinția sa ieromonah Teofan, eclesiarh ot*

²⁷ *Ibidem*, p. 358.

²⁸ *Ibidem*, p. 350, 357.

²⁹ Alexandru I. Ciurea, *Op. cit.*, p. 79-80.

³⁰ Scarlat Porcescu, *Episcopia Hușilor, Pagini de istorie*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, Roman, 1990, p. 79.

*Episcopia Hușilor, iar scriitoriu au fost Lupu Agurii ot Episcopia Hușilor. La leat 1787*³¹.

Preocupările cărturărești ale lui Iacov din perioada episcopatului la Huși n-au fost cunoscute nici de biograful său, doctorul Andreas Wolf și nici de Melchisedec, întrucât nici unul și nici celălalt nu amintesc nimic.

Momente tulburi

În 1787 a izbucnit un nou război între marile puteri care a marcat din nou soarta populației din Țările Române. Este vorba de războiul care a avut loc între Imperiul Otoman, pe de o parte și Imperiul Rus și Austria, pe de altă parte. Războiul s-a încheiat cu semnarea unui Tratat de pace la Iași în 1792.

În cursul anului 1788 rușii i-au înfrânt pe turci luându-le Hotinul și Oceacul. Turcii intră în Moldova și înaintează dinspre Bârlad și Vaslui spre Iași. În locul lui Alexandru Ipsilanti îl vor pune domn pe Manolache Ruset, care va domni din mai până în octombrie 1788³².

În aceste vremuri deosebit de grele episcopul Iacov, ca mulți alți localnici, au apucat drumul bejeniei, ascunzându-se de frica turcilor prin păduri. Evenimentul dramatic a fost consemnat chiar de Iacov într-o scrisoare adresată mitropolitului Leon Gheucă, care se afla retras la mănăstirea Slatina: *„Eu mă aflu bejenărit în partea Cărligăturii, cu câțiva ticăloși de oameni, ce am putut scăpa, aflându-mă acum fugit prin păduri, fiind împreună cu tot norodul îngroziți și în mare lipsă încât au început unii să moară de foame și nu pot ieși de prin păduri că, pe de o parte se slobod turcii din Iași și apucă vitele norodului, câte pot găsi și le duc la Ieși, pe de altă parte ne dezbracă și ne jăfuiesc mulțimea tâlharilor și a oamenilor răi, ce se află în toate, aflându-ne în cea mai mare amară și ticăloasă stare*³³.

Nu știm cât a stat fugit episcopul, cert este că în cursul verii anului 1788 s-a întors la Huși.

Întrucât situația războiului a luat o altă turnură, rușii iau un mare număr de prizonieri - în jur de 500 - capturați în urma cuceririi Brăilei, Ismailului și a altor cetăți turcești. Captivii turci au fost duși la Huși fiind tratați într-un mod jalnic.

Iacov, deși avusese de suferit din partea turcilor, dă dovadă de o mare noblețe sufletească. Arătând ce înseamnă caritatea creștină, episcopul Iacov a răscumpărat pe toți soldații turci și i-a trimis pe cheltuiala sa la Constantinopol. Pentru această faptă s-au cheltuit 32 de pungi sau 16.000 de piaștri. Era o sumă imensă pe care episcopul Iacov a strâns-o amanetând pentru doi ani venitul unor moșii ale episcopiei și împrumutându-se de la preoți.

Deși fapta episcopului Iacov Stamati nu reprezenta altceva decât materializarea poruncii evanghelice de iubire a semenilor, superiorul său de la Iași a înțeles cu totul altceva. Mitropolitul Leon Gheucă, găsind fără precedent cele săvârșite de Iacov, adună sfatul boierilor și adresează un memoriu generalilor ruși și austrieci aliați în acel război

³¹ Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 91 - 92.

³² Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, volumul VIII, vol. îngrijit de Georgeta Filitti, Editura Enciclopedică, București, 2006, p. 35 - 36.

³³ Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 95.

arătând că: „*nu suntem nicidecum părtași la trădătoarea faptă a lui Iacov Stamati*” și totodată cerea „*ca acel episcop să se aresteze pentru asemenea fapte*”³⁴.

În urma demersurilor făcute de mitropolit, episcopul de Huși a fost pus sub acuzația de trădător al creștinătății, ridicat din mijlocul enoriașilor săi și trimis sub escortă militară la Hotin. Prințul Josias de Saxa-Coburg³⁵, general și conducător al trupelor austriece, cercetând cauza arestării, nu numai că nu l-a pedepsit pe Iacov ci i-a adus laude pentru fapta sa muștrând pe cei care nu știau să prețuiască un astfel de ierarh. În consecință, Iacov a fost eliberat și trimis cu o escortă de onoare în eparhia sa, având documente care îi apărau imunitatea³⁶.

Credincioșii din Huși i-au făcut o primire entuziastă și, până la sfârșitul războiului în 1792, având în vedere documentele care-l privilegiau, episcopul Iacov s-a bucurat de liniște.

Mitropolit al Moldovei

La sfârșitul anului 1788 mitropolitul Leon Gheucă trecea la cele veșnice. Un timp treburile Mitropoliei au fost conduse de cei doi episcopi sufragani, Antonie al Romanului și Iacov al Hușilor. Prin intervenția cneazului Grigori Potiomkin³⁷ pe scaunul mitropolitan a fost adus, la sfârșitul lunii august 1789, Ambrozie Serebrenicov, mitropolitul Ecaterinoslavului, cu reședința la Poltava.

Pe 26 decembrie 1789, Ambrozie l-a hirotonit pe arhimandritul Gavriil Bănulescu-Bodoni ca episcop vicar de Cetatea Albă și Tighina. Odată cu retragerea trupelor rusești din Moldova, Ambrozie părăsește scaunul mitropolitan, lăsându-l în locul său pe Gavriil. Noul domn, Alexandru Moruzi l-a trimis pe Gavriil la Constantinopol unde cu ajutorul consulului rus a scăpat de pedeapsa turcilor care voiau să-l pedepsească pentru că ocupase scaunul mitropolitan într-o țară supusă lor³⁸.

Pe 7 aprilie 1789 urca pe tronul Imperiului Otoman Selim al III-lea. Între soldații răscumpărați de episcopul Iacov se afla fiul unui sftenic al noului sultan. Selim al III-lea aflând de fapta episcopului de la Huși și impresionat de atitudinea acestuia față de soldații turci, a dorit să-l răsplătească. În urma discuțiilor pe care le-a purtat cu patriarhul ecumenic a făcut demersuri pentru ridicarea în rang a episcopului Iacov Stamate. Odată cu încheierea războiului sultanul a semnat două hătișerifuri: primul avea în vedere numirea noului domn din Moldova, în persoana lui Alexandru Moruzi, iar cel de-al doilea cerea ridicarea în rangul de mitropolit al Moldovei pe episcopul de Huși, Iacov Stamati³⁹.

³⁴ *Ibidem*, p. 96.

³⁵ Prințul Frederic Josias de Saxa-Coburg-Saalfeld (26 decembrie 1737 - 26 februarie 1815) a fost general în armata austriacă. În Războiul ruso-turco-austriac din 1788, el a comandat un corp de armată și a ocupat Moldova, a capturat Hotinul și a împărțit victoria cu Alexander Suvorov, în Bătălia de la Focșani (1 august 1789).

³⁶ Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 97.

³⁷ Prințul Grigori Alexandrovici Potiomkin - cunoscut în limba română și ca Potemkin (n. 23/24 septembrie 1739 - d. 5/16 octombrie 1791) - a fost feldmareșal rus, demnitar al statului și favorit al țarinei Ecaterina a II-a a Rusiei. A murit la Rădenii Vechi, în timpul unei călătorii de la Iași spre Nikolaev.

³⁸ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 460.

³⁹ Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 98.

Pentru ca intervenția sultanului să aibă o cale legală din punct de vedere creștin, patriarhul Neofit al Constantinopolului a trimis, pe 10 aprilie 1792, o gramată celor doi episcopi din Moldova, Antonie al Romanului și Iacov al Hușilor prin care erau îndemnați să aleagă un nou mitropolit în locul lui Leon Gheucă, întrucât prin moartea lui Leon se întrerupseseră șirul mitropoliților canonici. Se pare că gramata a fost adusă în țară chiar de noul domn Alexandru Moruzi⁴⁰.

Iacov se va muta la Iași, despărțindu-se de eparhia sa cu părere de rău. În acest sens, biograful său Andrei Wolf nota: „*cât de puțin a năzuit Iacov la această înaltă demnitate spirituală am aflat eu din gura răposatului. Adesea în timpul bolilor sale spunea cu regret cât de greu i-a fost să păstreze acest loc. În Huși ar fi fost ca episcop mai sănătos și mai activ. Acolo n-ar fi trebuit să se lupte cu intrigi josnice și cu cabale*”⁴¹.

La 21 iunie 1792 Iacov își ia în primire noua misiune de slujitor al Bisericii. Și la Iași, ca și la Huși, activitatea sa poate fi analizată pe plan administrativ - gospodăresc și cultural. Astfel, a dispus ridicarea unei noi reședințe mitropolitane, o clădire care a rezistat până la 1902, când a fost refăcută integral de mitropolitul Partenie Clinceni. În cadrul palatului a amenajat un paraclis în cinstea Tuturor Sfinților, finalizat în 1798. S-a implicat în repararea a două biserici din incinta mitropoliei, Stretenia (Întâmpinarea Domnului), care exista din 1682 și Sfântul Gheorghe, ctitoria lui Gavriil Callimachi. A cumpărat mai multe moșii pentru Mitropolie, a dobândit unele moșii din donații de la credincioși, a deschis o farmacie într-una din prăvăliile de lângă Mitropolie⁴².

Mitropolitul Iacov Stamati este ctitorul bisericii Banu din Iași, numită și „*biserica mișeilor*” sau a „*calicilor*”. Biserica a fost ridicată înainte de 1800 pe locul uneia mai vechi din lemn. În testamentul mitropolitului se preciza că biserica a fost ridicată din temelie, „*atât cu cheltuiala și osteneala noastră cât și cu cheltuiala și ajutorul a multe obraze cinstite din boieri și dintr-alții pravoslavnicri creștini iubitori de faptă bună și plăcută lui Dumnezeu*”⁴³. Între cei care l-au ajutat mai mult la ridicarea bisericii, testamentul menționează pe nepotul său, paharnicul Toma Stamati și pe logofătul Luca Banul. În continuare arăta că a înfrumusețat biserica „*atât de lăuntru cât și din afară cu toate cele trebuincioase podoabe și lucruri*”, înzestrând-o cu „*felurite proprietăți*”. Ultima dorință exprimată de Iacov Stamati în testament a fost ca biserica ridicată de el „*să rămâie patriei*” și cartierului pentru care a fost zidită, să nu fie făcută metoh a Mitropoliei sau a vreunei episcopii sau închinată vreunei mănăstiri grecești. Hotăra apoi ca la biserică să slujească patru preoți care să fie scutiți de „*dajdie preoțească*”⁴⁴.

O altă latură a activității mitropolitului Iacov a fost cea culturală. În primii ani de păstorire s-a îngrijit de refacerea tipografiei mitropolitane. În 1794 a ieșit de sub teascurile ei romanul moralizator *Critil și Andronius* al scriitorului spaniol Balthasar Gracian, tradus din grecește. În anii următori au apărut diverse cărți de cult sau de învățătură: *Liturghierul* (1794), *Psaltirea* (1794), cu o listă cronologică a domnilor Moldovei și cu indicarea anilor de domnie, *Ceaslovul* (1797), *Prăvălioara adică*

⁴⁰ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 461; vezi și Melchisedec Ștefănescu, *op. cit.*, p. 368.

⁴¹ Alexandru I. Ciurea, *Op. cit.*, p. 99.

⁴² *Ibidem*, p. 164.

⁴³ *Ibidem*, p. 188.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 189.

Molitvelnic în scurt (1802), *Psaltirea* (1802). Cu ajutorul mitropolitului au fost tipărite cărțile episcopului Amfilohie al Hotinului: *Gramatica teologhicească*, *De obște gheografie și Elemente aritmetice*⁴⁵.

O atenție deosebită a fost acordată școlilor. În calitatea sa de președinte al Epitropiei școlilor, împreună cu trei boieri, a prezentat domnitorului Constantin Ipsilanti - la 28 aprilie 1800 - un raport al învățământului din Moldova, cunoscut sub denumirea de „*ponturile asupra școlilor*” sau „*anaforaua mitropolitului Iacov pentru școli*”. În cele nouă puncte ale raportului se arăta starea învățământului din Moldova și se făceau diverse recomandări didactico-pedagogice și practice în legătură cu procesul instructiv-educativ, mai ales în Academia de la Iași, înființată și organizată între 1765 - 1767, în clădirea zidită de Grigore Alexandru Ghica.

Din anaforaua respectivă aflăm că școala domnească, precum și alte școli din Moldova se întrețineau din cei patru lei pe care îi plăteau anual fiecare preot și diacon. Se prevedea ca limba de predare să fie greaca, folosită și în școli din Europa, sau franceza. În ce privește obiectele de învățământ, acestea erau variate sub raportul conținutului, fiind prevăzute discipline umaniste dar și realiste. În ceea ce privește recrutarea elevilor, se prevedea ca ea să se facă din toate păturile sociale. Cei săraci urmau să aibă întreținere gratuită „*având în vedere siliința la învățătură*”. Pentru învățarea limbilor străine se recomanda asimilarea gramaticii aplicată pe texte. Combătea excesul de memorizare precum și bătaia, folosită ca mijloc de educație în școlile grecești. Pentru cei silitori se recomandau recompense, iar pentru cei nesilitori îndepărtarea din școli. „*Douăzeci și patru de ucenici cari șăd în școală și sunt scriși în izvod vor lua leafă pe toată luna, unii câte cinci și alții câte zece lei... Iar din cei ce șăd în școală, câți vor fi leneși și neiuibitori de învățătură să scot afară și să pun alții în locul lor fără fățării, căci niciodată școala nu iaste hrănitore de săraci, ci hrănitore de învățătură și pentru aceasta pre cel ce are trebuință de învățătură îl și hrănește până la o vreme și-l și învață, iar pe cel ce are trebuință numai de milă îl trimite la cutia milelor*”. Durata studiilor era de șase ani, după care urma o nouă serie de elevi. Examenele se prevedeau din șase în șase luni, vacanța numai o lună, în timpul verii. Elevii bolnavi urmau să fie tratați de „*doftorii politiei... fără plată*”. Propunea, de asemenea, ca școala domnească să fie înzestrată cu bibliotecă, iar fiecare negustor care va aduce în țară cărți nou apărute, va fi îndatorat să dea un exemplar pentru bibliotecă⁴⁶.

Toate acestea ne arată că mitropolitul Iacov Stamati era un militant de seamă pentru progresul cultural al țării, preconizând principii pedagogice și metode de învățământ preluate din pedagogia iluministă a vremii.

Activitatea caritabilă

Iacov Stamati cunoștea faptul că în momentul morții unui episcop, domnul țării putea să dispună de averea acestuia după cum ar fi voit. Trăise efectiv un episod neplăcut atunci când, trebuind să preia administrarea Episcopiei Hușilor, o găsisse prădată fără milă sau scrupul de domnitorul Alexandru Mavrocordat. Punând în practică porunca

⁴⁵ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 463.

⁴⁶ Alexandru I. Ciurea, *op. cit.*, p. 118 - 124; Mircea Păcuraru, *op. cit.*, p. 465; vezi și Ion Vicovan, *Mitropolitul Iacov Stamati, „Pestalozzi al românilor”, și preocupările sale pentru învățământ - 200 de ani de la Anaforaua sa*, în „*Teologie și Viață*”, anul X (LXXVI), București, 2000, nr. 1 - 6, pp. 219 - 227.

evangheliei de iubire a semenilor, arătându-și mila și compasiunea față de cei în nevoi, a căutat să folosească banii în scopuri filantropice.

O grijă deosebită a manifestat față de preoții săraci. Biograful Andreas Wolf menționează faptul că multora le ierta ploconul vlădicesc iar altora le oferea ajutoare.

Deși nu avem documente concrete privind această activitate, Wolf ne vorbește într-un mod elogios de numeroasele faceri de bine ale ierarhului Iacov: „*mai multe sute de văduve în mizerie și orfani au fost salvați de la inaniție prin generozitatea sa. Fiice de boieri sărace, dar virtuose, au primit de la el daruri de nuntă, de la 10 la 20 de pungi; fără acest sprijin ele trebuiau să rămână necăsătorite. Oriunde întâlnea nefericiți îi ajuta. Câți flămânzi n-a hrănit el, câți goi n-a îmbrăcat. Toate acestea le-a făcut fără zgomot, fără a-și da aerul unui binefăcător, fără a avea nevoie de mulțumirea celui care-l salvase. Este ușor de presupus că aceste numeroase dovezi ale mărinimiei sale au diminuat foarte mult veniturile sale anuale. Desigur că Iacov și-a găsit cea mai înaltă satisfacție în binefaceri și anume ca niciodată stânga să nu știe ce face dreapta*”⁴⁷.

Atentatul și încercarea de înlăturare a lui Iacov Stamati

Iacov Stamati, deși cunoscut ca o fire blândă, milostiv, drept și înțelept, ar fi trebuit să fie respectat și iubit de toți păstoriții săi. Istoria vieții sale ne arată că nu a fost așa, mitropolitul având de suferit datorită atitudinii unora care se dovedeau a fi caractere sau temperamente degradate.

În 1796 ierarhul a fost ținta unui atentat. Un mazel, un anume Teodor Beribu sau Toader Cheribău, pierzând mai multe procese la Divan a dorit să se răzbune pe membrii forului de judecată. Iar primul vizat a fost mitropolitul. Ascuns după scara palatului, atunci când Iacov a apărut, s-a repezit și i-a aplicat o lovitură de cuțit în abdomen provocându-i „*o rană adâncă de două degete*”. Lovitura ar fi fost mortală dacă centura lată de piele, pe care mitropolitul o purta pe dedesubt n-ar fi împiedicat pătrunderea mai adâncă a cuțitului. S-a dat imediat alarma și asasinul a fost prins, dezarmat și aruncat în temniță. Timp de șase săptămâni, doctorul Wolf împreună cu medicul italian Angelo Mencci și-au dat silința pentru îngrijirea ierarhului rănit.

Rănit fiind, Iacov și-a arătat încă o dată virtutea iubirii de semeni și a cerut domnului, în mod insistent, iertarea atentatorului. Cursul justiției nu a putu fi schimbat și Divanul și Alexandru Calimah au hotărât o pedeapsă exemplară: i s-a tăiat întâi mâna dreaptă, apoi a fost decapitat și împărțit în patru ca să fie tuturor pildă.

Mitropolitul n-a știut inițial nimic despre groaznica pedeapsă aplicată. Abia după două săptămâni a aflat și a fost atât de impresionat încât „*i-a stors lacrimi*”, după cum notează Wolf⁴⁸.

O altă situație neplăcută căreia a trebuit să-i facă față mitropolitul Iacov Stamati a fost încercarea de înlăturare din scaun. În timpul celor 11 ani de păstorie ale lui Iacov la Mitropolia Moldovei, pe scaunul domnesc s-au perindat vreo șase domni. Toți jinduiau și după veniturile Bisericii. Cum însă la cârmă era un om onest, angajat în numeroase lucrări ctitoricești și acte caritabile, nu puteau face nimic.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 184.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 207.

În timpul domniei lui Alexandru Calimah s-a ivit o situație aparte. Un arhimandrit grec i-a promis domnului suma de opt mii de ducați dacă îi va încredința scaunul de arhipăstor al Moldovei. Dacă obrăznicia grecului nu avea măsură, nici lăcomia domnului nu era mai mică. Așa că domnul i-a cerut mitropolitului paretisis, adică să-și dea demisia. Mitropolitul a acceptat cu o singură condiție: să se respecte legea țării, să se convoace adunarea obștească și în fața tuturor își va da demisia.

În mijlocul adunării, de față cu toți boierii și în fața domnitorului mitropolitul Iacov Stamati a scos și le-a arătat firmanul semnat de Selim al III-lea. Consternați de situație, l-au lăsat în pace și nimeni n-a mai îndrăznit să-i mai facă neajunsuri de această natură⁴⁹.

Moartea mitropolitului Iacov Stamati

Iacov avea o constituție firavă, era bolnăvicios. După o perioadă de suferință, a murit în noapte de 9/10 martie 1803. După cum notează medicul său, firul vieții a fost curmat de boala hidropiziei.

A fost înmormântat după vechea tradiție șezând pe scaun, în partea dreaptă a catedralei Sfântul Gheorghe, biserică ce fusese construită cât timp el fusese dichiu. Pe lespedea de marmură se poate citi inscripția: „*Sub această marmură, aleasă dintre altele, se odihnește trupul Mitropolitului Iacov Stamati, carele la anul 1749 în lume s-a născut și la anul 1764, aprilie 3, călugăr s-a făcut, dichiu Sf. Mitropolii vrednic au stătut până când la anul 1782 decembrie 16 episcop la Huși s-a suit. Pe carele Milostivul (Dumnezeu) cel prea înalt la anul 1792 iunie 21, la scaunul Mitropoliei l-au înălțat; carele în curgerea de 21 ani, ce au păscut turma lui, cu bunătate a săvârșit multe trebuincioase zidiri la Huși, la Neamțu și la Iași, precum la toți place. La martie 9 anul 1803, au împlinit cea după obștească datorie cu toată cinstea sa, într-a Moldovei Sfântă Mitropolie, precum vom urma și noi cești rămași în lume. Primește Doamne sufletul său la cerescul tău bine, toți de obște ne rugăm zicând (Dumnezeu) să ierte ca și pe noi păcătoșii după faptele noastre, să nu ne certe*”⁵⁰.

Ca o concluzie finală, încheiem cu o apreciere a biografului său, Andreas Wolf: „*Printre oamenii care în timpul din urmă, în Principatul Moldovei au deținut cu demnitate funcția de păstor și a fost adevărat creștin, se află mitropolitul Iacov, mort în timpul din urmă la Iași. Trăiesc încă mii de oameni cărora el le-a fost părinte și binefăcător. El a fost preocupat de îmbunătățirea disciplinei Bisericii. Era de o cinste ireproșabilă. Ținea mult la ajutarea aproapelui și aceștia îi vor păstra amintirea în fața posterității*”⁵¹.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 208.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 210; vezi și Scarlat Porcescu, *Catedrala Mitropolitană din Iași*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1977, p. 36.

⁵¹ *Ibidem*, p. 18.



Fig. 1. Iacob Stamati - reproducere din lucrarea dr. Andreas Wolf



Fig. 2. Iacob Stamati - Muzeul Eparhial Huși